

Rapport

efter kvalitetsgranskning av undervisningen i
samhällsorienterande ämnen i årskurserna 7–9 i
Parkskolan i Ludvika kommun

Innehåll

1. Inledning
2. Allmänna undervisningskvaliteter
 - 2.1. Trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö
 - 2.2. Tydlighet i mål och innehåll
 - 2.3. Individanpassning, stöd och utmaningar
 - 2.4. Återkoppling och reflektion över lärandet
3. Ämnesspecifika undervisningskvaliteter
 - 3.1. Ämnesspecifika förmågor
 - 3.2. Undervisningsmaterial
 - 3.3. Systematisk uppföljning
 - 3.4. Särskilt stöd
 - 3.5. Ämnesövergripande undervisning och samordning av ämnesområden

Bakgrundsuppgifter om kvalitetsgranskningen

Bakgrundsuppgifter om Parkskolan

Syfte och frågeställningar

Metod och material

1. Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av undervisningen av samhällsorienterande ämnen för årskurserna 7–9 i grundskolan. Granskningen av Parkskolan i Ludvika kommun ingår i detta projekt. Parkskolan besöktes under tiden 13-15 februari samt den 19 och 21 februari 2013. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar.

Denna rapport består av två huvuddelar, en som belyser allmänna undervisningskvaliteter och en som belyser ämnesspecifika undervisningskvaliteter. Bakgrundsuppgifter om kvalitetsgranskningen och skolan, frågeställningar samt metod redovisas i slutet av denna rapport.

Observationer, intervjuer och enkät

På Parkskolan observerades åtta lektioner fördelade på ämnena historia, religionskunskap och samhällskunskap. Ingen lektion i geografi förekom under besöksperioden. Observationerna omfattade samtliga tre årskurser och samtliga klasser.

Parkskolan har relativt små undervisningsgrupper generellt och i klasserna som observerades är det mellan 14 till 22 elever. Vid observationstillfällena varierade närvaron mellan 11 och 16 elever i SO-ämnena. Lektionerna pågick oftast i 55 minuter med en mindre variation mellan 50-60 minuter. Ungefär 60 procent av lektionerna genomfördes av lärare med behörighet att undervisa i ämnet.

Ett urval av elever i årskurserna 7-9, två av tre lärare som undervisar i SO-ämnen samt rektor intervjuades. Eleverna i årskurserna 7-9 besvarade även en elektronisk webbenkät.

2. Allmänna undervisningskvaliteter

Aspekter vid granskningen

- Trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö
- Tydlighet i mål och innehåll
- Individanpassning, stöd och utmaningar
- Återkoppling och reflektion över lärandet

2.1. Trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö

Exempel på indikatorer vid granskningen

- läraren skapar en positiv atmosfär
- läraren bemöter eleverna med respekt och främjar respekten mellan eleverna
- läraren har positiva förväntningar på eleverna och stöttar deras självtillit
- läraren skapar motivation inför olika aktiviteter

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar att det genomgående råder en positiv atmosfär på de observerade lektionerna. Läraren tilltalar eleverna på ett positivt sätt, visar värme och empati, bemöter eleverna med respekt samt lyssnar på vad eleverna har att säga och atmosfären upplevs som trygg på de observerade lektionerna. Det

råder huvudsakligen en bra arbetsro vid lektionsobservationerna men i elevenkäten uppger drygt 35 procent¹ av eleverna att det stämmer ganska dåligt/inte alls att läraren ser till att det är studiero på lektionerna och drygt 40 procent av eleverna anser inte att de har studiero. Inspektörerna noterar att det oftast vid övergångar mellan olika lektionsinslag lätt blir oroligt i klasserna. Det är till exempel vanligt att elever går ut ur klassrummen för att hämta material, böcker och pennor, som de inte har med sig från början. I intervju med lärarna framkommer att de är medvetna om den oordning som kan uppstå och att de diskuterar detta kontinuerligt med sina elever.

Undervisningen i SO-ämnena är vid lektionsobservationerna mestadels uppbyggda som helklassgenomgångar. Det vanliga är att läraren inleder lektionen för att skapa förståelse för vad den ska innehålla och vad eleverna ska arbeta med. I den inledande genomgången inbjuds inte eleverna så ofta till en dialog eller att ställa frågor. Även om det finns en viss variation vid lektionsobservationerna så är det vanliga att det är ett fåtal elever som besvarar eller ställer frågor om möjligheten ges. Om frågor ställs bemöter lärarna elevernas frågor positivt men flyktigt och oftast leder inte frågorna vidare utan läraren fortsätter med genomgången. På så vis ges inte eleverna sådant talutrymme som kan uppmuntra dem till att delta i samtal i grupp eller helklass. Vid lektionsobservationerna förekommer inte heller så ofta att läraren anknyter till aktuella samhällsfrågor eller till livet utanför skolan eller sätter in uppgifter i ett för eleven angeläget sammanhang. Elevenkäten visar dock att nästan 80 procent av eleverna anser att det stämmer helt och hållet/ganska bra att läraren uppmuntrar dem att svara på frågor och drygt 80 procent av eleverna anser att det stämmer helt och hållet/ganska bra med att läraren är tydlig med att han/hon tror på att eleverna kan lära sig.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att aspekten *trygg stödjande och uppmuntrande lärandemiljö* uppvisar fler starka än svaga sidor. Observationer och intervjuer med elever och personal visar att det förefaller vara en trygg och positiv atmosfär som råder i undervisningen. Under de observerade SO-lektionerna råder en positiv atmosfär och både lärare och elever bemöter varandra med respekt. Dock behöver elevernas studiero förbättras. Lärarna behöver också se till att eleverna ges tid och möjlighet att involveras i samtal och frågeställningar för att skapa större förståelse och motivation inför arbetet.

2.2. Tydlighet i mål och innehåll

¹ Elevenkät, Parkskolan i Grängesberg, svarsfrekvens 77,4 procent (89/115 elever), genomförd 2012-11-16.

Exempel på indikatorer vid granskningen

- läraren genomför en genomtänkt lektionsstart
- läraren genomför en välstrukturerad lektion
- läraren ger tydliga beskrivningar och förklaringar
- läraren kontrollerar att eleverna förstått
- läraren gör ett tydligt sammanfattande lektionsslut

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar att samtliga observerade lektioner inleds på ett likartat sätt. Läraren har en genomgång av vad lektionen ska innehålla och vad eleverna ska arbeta med. Oftast består den av att eleverna ska läsa ett avsnitt i läroboken och sedan besvara frågor eller göra uppgifter knutna till läroboken. På så sätt finns det en struktur för arbetet och vad eleverna förväntas arbeta med. Endast undantagsvis tog inspektörerna del av en lektion som på ett tydligt sätt knöt an till tidigare lektionsinnehåll och satte in lektionen i ett större sammanhang. Inspektörerna såg inte heller tydliga explicita uttryck för att lärarna generellt förklarade moment och arbetsuppgifter, i förhållande till ämnesspecifika förmågor eller kunskapskrav i kursplanerna, som eleverna ska utveckla. Under den del av lektionen då eleverna arbetar på egen hand är det vanligt att läraren cirkulerar runt bland eleverna för att se till att alla har förstått och att alla börjar arbeta. Ibland sitter läraren ner hos elever som behöver mer handledning med uppgiften. Däremot förekom inte vid de observerade lektionerna att läraren ställde utvecklande frågor till hela klassen för att få en bild av deras förståelse. I elevenkäten svarar drygt 25 procent av eleverna att det stämmer ganska dåligt/inte alls att läraren förklarar tydligt varför de ska göra en viss uppgift. Knappt 60 procent av eleverna uppger att det stämmer helt och hållet/ganska bra att läraren försäkrar sig om att eleven förstår vad det är den ska göra med uppgiften. Enkätresultaten styrker bilden av att lärarna behöver tydliggöra de kunskapskrav som eleverna ska uppnå och hur lektionsinnehållet hör ihop med dessa.

I intervjuer med både lärare och elever bekräftas bilden av att ovanstående beskrivning av en lektion är typisk. På inspektörernas frågor till lärarna om hur de klargör för eleverna vilka läroplansmål och kunskapskrav de ska uppnå medger de att detta kan ske på ett tydligare sätt än vad som görs i dag. När lärarna tidigare haft som rutin att ta upp läroplanens mål och kunskapskrav inför lektionerna har eleverna ansett det tjatigt, enligt lärarna. Lärarna hänvisar i sammanhanget till de skriftliga beskrivningar om mål och betygskriterier som eleverna får inför de olika arbetsområdena. Även eleverna hänvisar i samtal till

dess dokument som de anser vara tillräckliga för att förstå vad som förväntas av dem för att nå kunskapskraven. I elevenkäten svarar dock nästan 23 procent att det stämmer ganska dåligt/inte alls att lärarna regelbundet påminner om vilka målen med SO-undervisningen är.

De observerade lektionernas avslut kännetecknas nästan uteslutande av att eleverna avslutar sina arbeten och lämnar in uppgifter och läroböcker. Inspektörerna tog inte del av någon lektion där det förkom ett sammanfattande lektionsslut som återkopplade lektionen till läroplanens mål eller kunskapskraven. Inte heller såg inspektörerna att eleverna gavs möjlighet till att reflektera över undervisningen eller sitt lärande i förhållande till kunskapskraven. I det avslutande samtalet med rektorn och lärarna uttrycker lärarna att de är medvetna om denna brist.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att aspekten *tydlighet i mål och innehåll* uppvisar fler svaga än starka sidor. Lärarna behöver utveckla och förtydliga vilka läroplanens mål och kunskapskraven är för undervisningen. Vidare behöver lärarna knyta an till tidigare undervisning och sätta in den specifika lektionen i ett större sammanhang för att skapa förståelse för helheten. På samma sätt behöver lärarna tydligare avsluta lektionerna med att sammanfatta lektionsinnehållet och knyta an till nästa lektion.

2.3. Individanpassning, stöd och utmaningar

Exempel på indikatorer vid granskningen

- läraren ser till att arbetet under lektionen är tankemässigt utvecklande
- läraren anpassar undervisningen till eleverna i gruppen
- läraren ser till att elever med behov av stöd under lektionen får sådant

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar att arbetet med individanpassning, stöd och utmaningar är ett utvecklingsområde inom SO-undervisningen. I intervjuer framkommer dock att lärarna anser sig ha en god kännedom om varje elevs förutsättningar och behov då de möter samma elever i flera ämnen och har undervisat eleverna under flera läsår. På så vis anser de sig också kunna knyta an till elevernas erfarenheter, tänkande och intressen.

I den ovan beskrivna gången av hur en lektion mestadels går till kan inte inspektörerna se att det sker en anpassning av undervisningen till olika elevers behov och förutsättningar på ett tydligt sätt. Alla elever i klassrummet förväntas göra samma sak/uppgifter och arbetar oftast enskilt med dem.

Alla har samma tid till förfogande för uppgifterna vilket resulterar i att alla inte lyckas bli klara under lektionen. I intervjuer med lärarna framkommer dock att det finns elever som får mer anpassade uppgifter eller andra uppgifter att arbeta med, än vad som framkommer under lektionsobservationerna. Det kan vara lättare uppgifter för en del elever och andra mer fördjupade för elever som behöver större utmaningar. Elever uppger i intervjun att de upplever att alla arbetar med samma saker men att det förekommer att de kan få välja svårighetsgrad på en uppgift även om arbetssättet är detsamma.

I samband med lektionsobservationerna förekommer inte många inslag där öppna frågor ställs till eleverna och där svaret inte är givet. Vanligt är att det är korta kontrollfrågor med korta svar. Inte heller är förekomsten av elevutsagor stor där lärarna försöker ställa uppföljande frågor för att utveckla elevernas argumentationsteknik eller att reflektera och problematisera.

Knappt hälften av eleverna, 49 procent, svarar i enkäten att undervisningen knyter an till deras erfarenheter och intressen och endast 64 procent av eleverna tycker att läraren hjälper dem i skolarbetet så mycket som de behöver.

Vid ett tillfälle kan inspektörerna notera att elever med funktionsnedsättningar och behov av läromedel på cd-skiva, lämnar klassrummet för att lyssna på dem i ett grupprum intill. Detta medför att läraren behöver gå in och ut ur klassrummet under lektionen för att finnas till hands för alla elever. Lärarna förklarar också att några av eleverna som har behov av dator och eller talskivor inte vill visa övriga elever att de har en anpassning, därför föredrar eleverna att arbeta med uppgifterna hemma. Konsekvensen av detta kan bli att eleverna är mer eller mindre sysslösa under själva lektionen.

I elevenkäten svarar cirka 40 procent av eleverna att det stämmer ganska dåligt/inte alls att det finns olika hjälpmedel som de kan använda sig av om de behöver. Nästan 7 procent av eleverna svarar att de inte känner till om det finns hjälpmedel såsom talböcker, hörselkåpor eller IT-baserade hjälpmedel. Rektorn uppger i samtal att IT är ett eftersatt område i kommunen men att ett utvecklingsarbete har påbörjats på kommunnivå. Skolan har haft problem med uppkopplingar etc. Den centrala elevhälsan i kommunen erbjuder utbildning för lärare för att kunna hantera datorprogram som kan stötta eleverna i undervisningen.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att aspekten *individanpassning, stöd och utmaningar* uppvisar mestadels svaga sidor. Utifrån Skolinspektionens

lektionsobservationer behöver skolan utveckla SO-undervisningen genom att anpassa den till alla elevers förutsättningar och behov. För att uppnå detta behöver eleverna få tillgång till en mer varierad undervisning med varierade arbetsformer och uppgifter. Liksom elever behöver stöd behöver elever också utmanas för att nå högre måluppfyllelse, och lärarna behöver bli bättre på att motivera elever med funktionsnedsättningar att använda de hjälpmedel som finns tillgängliga.

2.4. Återkoppling och reflektion över lärandet

Exempel på indikatorer vid granskningen

- läraren använder sig av formativ bedömning under lektionen
- läraren ger eleverna tillfälle att reflektera över undervisningen och sitt lärande i förhållande till kunskapskraven

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar att under de lektioner inspektörerna observerat har lärarna inte aktivt uppmuntrat till reflektion och återkoppling över lärandet i någon större utsträckning. Inspektörerna kunde inte uppfatta i samband med lektionsobservationerna att läraren mer systematiskt gav eleverna återkoppling om vad de behöver utveckla och hur de kan gå tillväga i sitt arbete för att uppfylla kunskapskraven och utveckla de ämnesspecifika förmågorna. Detta kan ske mer slumpvis när läraren cirkulerar runt bland eleverna samtidigt som läraren inte hinner med att gå runt till alla elever. Lärarna kan dock uppmana eleverna att skriva ner sina tankar och reflektioner eller vad de uppfattar att de lärt sig efter en speciell lektion, i en så kallad reflektionsbok som alla elever har. Boken samlas in och lärarna läser och ger feedback till eleverna. Enligt lärarna är detta ett av många sätt att ta del av hur eleverna utvecklar de olika förmågorna. Elever uppger i intervjun att någon lärare ibland uppmanar till reflektion och återkoppling på lärandet medan andra aldrig gör det. Enkäten visar att 27 procent av eleverna inte anser att de får återkoppling på vad de gör som är bra eller vad de behöver göra bättre för att uppfylla kunskapskraven. Några fler, 29 procent, anser inte heller att lärarna lär eleverna hur de kan ge feedback till andra på ett bra sätt. Lärarna uttryckte också ett önskemål om att få kompetensutveckling i formativ bedömning. Lärarna uppger i samtal att de inte haft någon specifik kompetensutveckling i SO-ämnena under de senaste två åren. Vid gemensamma kompetensutvecklingsdagar i kommunen har dock lärarna, enligt rektorn, samlats i ämnesnätverksgrupper för att fördjupa sig i styrdokumentet utifrån Skolverkets material.

Lärarna utvärderar oftast undervisningen med eleverna när ett avsnitt är klart vilket kan ske både skriftligt och muntligt. Däremot uppger lärarna att de nästan aldrig återkopplar resultatet av utvärderingen till eleverna. Eleverna uppger att det varierar väldigt mycket mellan lärarna om och hur de får utvärdera undervisningen och hur deras synpunkter tas tillvara. 36 procent av eleverna uppger i enkäten att det stämmer ganska dåligt/ inte alls att de kan vara med och påverka vad de ska arbeta med under lektionerna. Oftast handlar det inte om ett reellt inflytande utan mer om vilka arbets- och examinationsformer eleverna vill ha och inte om att påverka innehåll eller förändra arbetssätt. I samtalen med elever framkommer önskemål om att undervisningen behöver varieras mer och några elever uppger att de vill kunna fördjupa sig mer i arbeten, att kunna "stanna upp" inom ett område, att söka information på olika sätt och att arbeta mer tillsammans i grupper.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att aspekten *återkoppling och reflektion över lärandet* uppvisar fler svaga än starka svaga sidor. För att eleverna ska kunna utvecklas och nå en högre måluppfyllelse behöver lärarna ge eleverna förutsättningar för reflektion och återkoppling av lärandet direkt i samband med lektioner men också mer generellt. Detta för att eleverna ska förstå vad de behöver göra för att utvecklas och uppfylla kunskapskraven. Lärarna behöver också mer medvetet organisera undervisningen med arbetsmetoder som främjar detta. Lärarnas egna önskemål om kompetensutveckling i formativ bedömning är viktigt att skolledningen ger förutsättningar för.

3. Ämnesspecifika undervisningskvaliteter

Aspekter vid granskningen

- Ämnesspecifika förmågor
- Undervisningsmaterial
- Systematisk uppföljning
- Särskilt stöd
- Ämnesövergripande undervisning och samordning av ämnesområden

3.1. Ämnesspecifika förmågor

Utgångspunkt vid granskningen

- läraren ger eleverna förutsättningar att utveckla ämnesspecifika förmågor (de långsiktiga målen) i respektive SO-ämne

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar att planeringar, bedömningsmatriser och de observerade lektionerna i ämnena historia, religionskunskap och samhällskunskap bedrivs med utgångspunkt från det centrala innehållet i kursplanerna. I årskurs 7 pågick en introduktion av ämnet samhällskunskap under temat "Samhälle – leva tillsammans" som ingår i det centrala innehållet *Individer och gemenskap*. I ämnet historia var temat för årskurs 8 "den industriella revolutionen" som ingår i *Industrialisering, samhällsomvandling och idéströmningar* och i årskurs 9 "mellankrigstiden" som ingår i *Demokratisering, efterkrigstid och globalisering*.

I ämnet religionskunskap arbetade årskurs 8 med temat "Judendomen" som ingår i *Religioner och andra livsåskådningar*. Dessutom förekom ett skriftligt prov i "Judendomen" under en observerad lektion.

I de planeringar och de arbetsområden som lärarna har gjort för varje SO-ämne anges tydligt vilka förmågor som ska tränas. Eleverna får del av planeringarna och i en del klassrum finns även "förmågorna" uppsatta på väggen för att påminna om dem.

Som tidigare beskrivits präglas undervisningen av att läraren gör en kortare introduktion/presentation av lektionen och vad eleverna ska arbeta med, vilket oftast sker utifrån lärobokens text och uppgifter till denna. Av de observerade lektionerna är det en majoritet som börjar med att läraren går igenom centrala begrepp som hör hemma inom arbetsområdet. Det förekommer även att läraren gör utvidgningar i ämnet eller att läraren läser en text. Dessa inledningar var inte föremål för dialog med eleverna där till exempel förmågorna reflektion och analys tränades. Vid muntliga inslag är det oftast korta frågor och svar som ges. Ord och begrepp har prioriterats uppger lärarna och samtidigt förmedlar de en bild av att många elever har svårigheter att läsa längre texter för analys och reflektion och behöver träna på det. Lärarna ser själva en svaghet i att fokus legat på svagpresterande elever till förmån för att andra elever inte har utmanats i sitt lärande, men att en medvetenhet om detta och förändring är på gång. Endast en av de observerade lektionerna var organiserad så att möjligheter gavs till diskussion där reflektion och analysförmåga medvetet skulle tränas. I

Samtal med lärarna framträder en mer nyanserad bild och exempel ges på olika inslag i undervisningen som ger eleverna möjligheter att utveckla de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt säger lärarna att de är lite osäkra inför den nya läroplanen och de krav som ställs på undervisningen för att eleverna ska nå kunskapskraven och utveckla de ämnesspecifika förmågor som hör ihop med begrepp och modeller, analysförmåga, att argumentera, diskutera och reflektera och förmåga att söka och värdera information.

Lärarna och eleverna använder sig av den tidigare nämnda reflektionsboken på olika sätt. Under en lektion uppmanade läraren eleverna att skriva ned vad de kom att tänka på när de hörde begreppet "samhällskunskap", detta skedde i samband med att ämnet introducerades (undervisningen i SO-ämnen har tidigare skett som blockläsning). Endast vid några få tillfällen under observationerna uppmanas eleverna att diskutera de uppgifter de arbetar med. Diskussionerna sker framför allt mellan de elever som sitter tillsammans. Någon diskussion där hela klassen var involverad förekom inte i samband med observationerna. I intervjun med eleverna framkommer det att det förekommer diskussioner men i olika grad beroende på vilken lärare de har. Elevernas uppfattning är att diskussionerna är ett viktigt inslag för att skapa förståelse och för att delge varandra sina synpunkter.

Skolinspektionen ser vid lektionsobservationerna inga direkta prov på uppgifter som handlar om att söka information i alternativa källor till läroboken och i samband med det kritiskt granska källorna. Att så inte sker i någon större utsträckning bekräftas i samtal med både lärare och elever. Lärarna uppger att bristen på datorer i undervisningen försvårar möjligheterna att söka information i alternativa källor och skolans bibliotek utnyttjas inte i någon större utsträckning, enligt lärarna, då det inte alltid är öppet och bemannat när SO-undervisningen äger rum. Endast vid ett observerat tillfälle uppmanades elever att söka information men då med hjälp av olika läroböcker. I elevenkäten uppger nästan 35 procent av eleverna att de inte får söka information på flera olika sätt. På frågan om eleverna får diskutera och debattera olika frågor i SO svarar drygt 21 procent att de inte får det och drygt 32 procent svarar att de inte lär sig att argumentera. I båda dessa frågor har drygt 11 procent av eleverna svarat att de inte vet om detta sker och 17 procent av eleverna har svarat att de inte vet om de har nytta av kunskaperna i SO-ämnen.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *undervisningen inriktas på att låta eleverna utveckla ämnesspecifika förmågor inom ramen för SO-ämnenas centrala innehåll* uppvisar fler svaga än starka sidor. I nu-

läget ger inte undervisningen i de granskade SO-ämnena tillräckliga förutsättningar för att eleverna ska kunna utveckla alla ämnesspecifika förmågor. Att kunna analysera, argumentera och diskutera samt hantera och källkritiskt granska information är de största utvecklingsområdena inom de observerade SO-ämnena (historia, religionskunskap och samhällskunskap). Enligt lärarna pågår en utvecklingsprocess där de försöker hitta former för en undervisning som når alla elever i syfte att främja utvecklingen av de ämnesspecifika förmågorna. Skolan behöver förtydliga detta arbete så att alla SO-lärare ger eleverna likvärdiga förutsättningar att utveckla de ämnesspecifika förmågorna.

3.2. Undervisningsmaterial

Exempel på indikatorer vid granskningen av frågeställningen

- undervisningsmaterial i form av exempelvis, uppgifter, instuderingsfrågor, övningar, prov m.m. är utformade så att de skapar förutsättningar att stimulera eleverna att utveckla de ämnesspecifika förmågor som är framskrivna i kursplanernas för de enskilda SO-ämnena

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar att undervisningsmaterialet inom SO-undervisningen vid Parkskolan huvudsakligen bygger på en lärobok i ämnet med tillhörande arbetsblad som lärarna använder i olika utsträckning. Detta material kompletteras ibland med uppgifter och frågeställningar som lärarna själva utformat. De exempel som inspektörerna tagit del av är utformade så att eleverna ska svara på frågor till ett avsnitt med kortare eller mer berättande svar. I klassrummen finns oftast uppslagsböcker, andra läroböcker samt viss referenslitteratur. I varje klassrum finns en dator och eleverna har tillgång till en datorsal som inte används i någon större utsträckning. Enligt lärarna beror det på att de inte själva hanterar tekniken så bra och att det förekommer att eleverna saboterar undervisningen i datorsalen. Vid de observerade lektionerna användes inte heller klassrummets dator vid något tillfälle.

Läroböcker och annat undervisningsmaterial som Skolinspektionen tagit del av ger i mindre utsträckning eleverna möjlighet att stimulera och utveckla de ämnesspecifika förmågorna i läroplanen. Läroböckerna är oftast utformade med kortare faktatexter med tillhörande frågor som mer är av faktakaraktär och ska besvaras på ett kortfattat sätt. Eleverna utvecklar olika strategier för detta. Några gör som läraren säger "läs först avsnittet, besvara sedan frågorna" medan andra elever går direkt till frågorna för att leta upp svaret i texten. Av de frågor eller uppgifter som redan finns till textavsnitten är det ett fåtal som uppmanar till ett mer analytiskt förhållningsätt eller stimulerar eleverna till de

mer ämnesspecifika förmågorna i läroplanen. Skolinspektionen tog också del av ett skriftligt prov som till stor del var utformat utifrån de ämnesspecifika förmågorna och de nya betygskriterierna men saknade ett källkritiskt moment.

Vid de observerade lektionerna såg inte Skolinspektionen någon undervisning som inte byggde på annat undervisningsmaterial än läroboken med tillhörande frågeställningar och uppgifter. Källkritiska övningar förekom inte vid någon av de observerade lektionerna.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *använder lärarna undervisningsmaterial som stimulerar elevernas användning av de ämnesspecifika förmågorna inom ramen för SO-undervisningen* uppvisar fler svaga än starka sidor. Läroboken dominerar undervisningen med den begränsning som beskrivs ovan och det källkritiska perspektivet saknades i övningar och prov.

3.3. Systematisk uppföljning

Exempel på indikatorer vid granskningen

- skriftligt omdöme i SO-ämnena är dokumenterade i elevens IUP i förhållande till de ämnesspecifika förmågor som undervisningen ska bidra till att utveckla
- skolan i sitt systematiska kvalitetsarbete planerar, följer upp och utvecklar undervisningen i SO-ämnena på grupp- och skolnivå.

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar att lärarna följer upp eleverna på individnivå med hjälp av skriftliga omdömen (IUP) i de fyra olika SO-ämnena. Skolinspektionen har fått del av exempel på IUP från samtliga SO-ämnena. Det finns dock en variation i hur tydligt olika lärare beskriver elevens kunskaper i förhållande till de ämnesspecifika förmågorna som eleverna behöver utveckla och hur väl eleven når upp till dem samt en plan för hur eleven ska nå längre.

Lärarna i SO-ämnena uppger i samtal att de utvärderar SO-ämnena både på elev- och klassnivå. Utvärderingarna redovisas även på en övergripande skolnivå, enligt rektorn, och diskuteras tillsammans med lärarna. Enligt rektorn begär hon inte in något skriftligt underlag från lärarnas utvärderingar och det finns ingen gemensam struktur för hur lärarna ska redovisa vidare till rektorn. Rektorn förmedlar en bild av att lärarna får reflektera över sin undervisning i SO-ämnena kopplat till resultaten och vad de behöver utveckla i sin undervis-

ning för att eleverna ska nå en högre måluppfyllelse. Rektorn tar inte del av lärarnas planering men ser ändå att undervisningen skiljer sig kvalitativt åt beroende av lärare och undervisningsgrupper. Rektorn har gjort lektionsbesök hos lärarna. Denna medvetenhet ligger till grund för en omorganisering som planeras av undervisningen och för att se till att kompetens kommer att finnas i samtliga SO-ämnen. Skolans kvalitetsarbete saknar en struktur för uppföljning och utveckling av undervisningen i SO-ämnena på grupp- och skolnivå.

Skolinspektionen har tagit del av betygsstatistiken för årskurs 8 vårterminen 2012. Den visar att ett fåtal elever inte uppnått betyget E i samtliga SO-ämnen. För vårterminen finns ännu ingen prognos över betygen, enligt rektorn, men säger samtidigt att flertalet elever kommer att nå kunskapskraven för lägst betyget E.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *följer skolan systematiskt upp hur undervisningen utvecklar elevernas användning av de ämnesspecifika förmågorna* uppvisar fler svaga än starka sidor. Alla elever följs upp på individnivå i en IUP. Skrivningarna i dessa behöver dock utvecklas så att de tydligare kopplas till de ämnesspecifika förmågorna som eleverna ska utveckla. Skolan saknar ett tillräckligt systematiskt kvalitetsarbete för att följa upp och utveckla undervisningen i SO-ämnena på både grupp- och skolnivå. Rektorns pedagogiska ledarskap behöver inriktas på att säkerställa en hög och likvärdig kvalitet i undervisningen.

3.4. Särskilt stöd

Exempel på indikatorer vid granskningen av frågeställningen

- elever som riskerar att inte nå kunskapskraven har åtgärdsprogram
- elev som har åtgärdsprogram får sitt särskilda stöd tillgodosett på ett sätt som stimulerar eleven att utveckla de ämnesspecifika förmågor som krävs för att nå kunskapskraven

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar att i de observerade undervisningsgrupperna riskerar ett fåtal elever att inte nå lägst betyget E, enligt lärare och rektorn. Samtliga elever som riskerar att inte nå kunskapskraven är dock inte utredda och i varje klass finns uppgifter om elever i behov av särskilt stöd. I samband med lektionsobservationerna noterar inspektörerna att det finns elever i vissa klasser som sitter för sig själva i ett intilliggande grupprum eller att det finns elever som lämnar klassrummet och går iväg till speciallärare. I årskurs 7 och 8 finns det elever

som inte deltar i den ordinarie SO-undervisningen utan går i särskild undervisningsgrupp. Specialläraren som undervisar i de särskilda undervisningsgrupperna är inte behörig att undervisa i samtliga SO-ämnen. Skolinspektionen kan inte bedöma kvaliteten på det särskilda stödet, då inga besök i grupperna har ägt rum.

De exempel på åtgärdsprogram för elever som riskerar att inte nå målen i SO-ämnena är generella och inte upprättade specifikt för dessa ämnen. Endast i ett fall finns en formulering om förmågor "NN har inte visat sina förmågor i respektive ämne". Gemensamt för åtgärdsprogrammen är att det inte framgår konkret vilka behov eleven har i förhållande till de nationella mål som ska uppnås eller de kunskapskrav och förmågor som gäller för SO-ämnena. I stället beskrivs ofta hur elevens problem yttrar sig. På så vis blir de åtgärder som anges inte alltid adekvata och därmed svåra att utvärdera i förhållande till kunskapskraven och de specifika ämnesförmågorna i läroplanen. Rektorn medger att åtgärdsprogrammen är bristfälliga och menar att skolan måste bli bättre på att beskriva elevernas behov.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *får elever som riskerar att inte nå de grundläggande kunskapskraven i de samhällsorienterade ämnena det särskilda stöd som de har rätt till* uppvisar fler svaga än starka sidor. Samtliga elever som riskerar att inte nå målen i något eller några SO-ämnen är inte utredda, därmed vet inte skolan om alla behöver ett åtgärdsprogram. De åtgärdsprogram som är utarbetade är generellt hållna och relaterar inte till kunskapskraven eller de ämnesspecifika förmågorna i de olika SO-ämnena. Därmed går det inte att säkerställa att alla elever får det särskilda stöd de behöver. Skolinspektionen vill dock framhålla att elever får särskilt stöd i SO-undervisningen men vilket oftast sker utanför den ordinarie undervisningen.

3.5. Ämnesövergripande undervisning och samordning av ämnesområden

Exempel på indikatorer vid granskningen av frågeställningen

- Förekomsten av ämnesövergripande undervisning
- Förekomsten av samordning av ämnesområden

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar att SO-undervisningen på skolan huvudsakligen är organiserad så att varje ämne läses för sig. Såväl intervjuer med elever, lärare och rektor som de genomförda lektionsobservationerna visar att så är fallet. Undervisningen är så organiserad att lärarna huvudsakligen undervisar sina egna klasser i samtliga SO-ämnen med undantag av två lärare som delar på undervisningen i en klass.

Lektionsobservationerna gav inga exempel på att det förekom någon form av ämnesövergripande undervisning. I intervjuer med lärarna ges exempel på att ämnesövergripande undervisning förekommer men att det inte sker i någon större utsträckning eller alltid på ett planerat sätt. I något fall ges exempel på temaarbete av ämnesövergripande karaktär. Två av lärarna undervisar även i svenska och försöker samplanera sin undervisning vilket gör att det inom svenska och SO förekommer ämnesövergripande inslag i undervisningen. Elever uppger att det har förekommit ämnessamverkan inom svenska och SO samt inom engelska och SO. I elevenkäten svarar 75 procent av eleverna att undervisningen ibland kan handla om något av de andra SO-ämnena. Samtidigt svarar nästan 14 procent att de inte vet om detta sker. Ett svar som kan tyda på att de gånger det förekommer ämnessamverkan görs det inte tydligt för eleverna.

Det uttrycks en ambition hos lärarna att arbeta mer ämnesövergripande för att bidra till att eleverna ska uppfatta större kunskapsområden som en helhet men lärarna anser inte att de kommit så långt i detta arbete som de önskar. Som skäl uppger lärarna att de inte anser att det finns tillräckligt med tid. Skolans samtliga lärare utgör ett arbetslag som träffas varje vecka. De tre SO-lärarna utgör ett ämneslag och träffas ungefär en gång i månaden. Mellan två av SO-lärarna sker mer spontana och informella träffar då bland annat samplanering och erfarenhetsutbyte äger rum i syfte att samordna ämnesområden och undervisa mer ämnesövergripande. Det faktum att skolan har krympt i elevantal och hotas av nedläggning har också påverkat lärarna, uppger de själva, då annat än undervisningen har varit i fokus. Rektor uppger i intervjun att diskussioner förs, med SO-lärarna men också generellt med skolans lärare, om vikten av ämnessamverkan för att skapa större helhet i elevernas lärande. Enligt rektor sker ämnessamverkan generellt i olika utsträckning och bland vissa lärare men i en del fall inte alls.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *ämnesövergripande undervisning och samordning av ämnesområden* uppvisar fler svaga än starka sidor. SO-lärarna undervisar huvudsakligen ämnesuppdelat där det inte i någon större utsträckning förekommer en samordning av ämnesområden eller ämnesövergripande undervisning inom SO-ämnena eller mellan andra äm-

Rapport

Skolinspektionen

2013-04-12

16 (20)

Dnr 400-2011:6489

nen, för att eleverna ska få möjlighet att uppfatta större kunskapsområden som en helhet.

Bakgrundsuppgifter om kvalitetsgranskningen

Kvalitetsgranskningen av samhällsorienterande ämnen för årskurserna 7–9 genomförs i sammanlagt 16 kommunala skolor och 9 fristående skolor. När kvalitetsgranskningen av samhällsorienterande ämnen för årskurserna 7–9 är genomförd redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. De skolor som ingått i granskningen bildar en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrundsuppgifter om Parkskolan

Parkskolan är en kommunal F-9 skola i Ludvika kommun. Skolan ligger i Grängesberg cirka 1,5 mil från Ludvika och hade vid tillsynsbesöket 220 elever varav 114 i årskurserna 7-9.

Vid skolan finns tre lärare som undervisar i SO-ämnena. Två av lärarna ingår även som en resurs i SO-ämnena i klasser som de inte undervisar i. Vid skolbesöket var en av lärarna sjukskriven. Samtliga tre lärare är behöriga att undervisa i historia. Två lärare är behöriga i geografi, en i religion och en i samhällskunskap.

Skolan har gett ett sammanfattande betyg i SO. Av de elever vid Parkskolan som fick slutbetyg i årskurs 9 år 2012 uppgick andelen som inte nådde målen i SO-ämnena, enligt Skolverkets statistik, till 4,3 procent. Detta är en förbättring sedan läsåret innan (5,7 procent). Totalt erhöll 55,3 procent av eleverna betyget Godkänt, 3,9 procent Väl godkänt och 8,5 procent Mycket väl godkänt. Resultaten mellan flickor och pojkars skiljer sig åt. Pojkarna har en större andel med betyget Godkänt (57,1/55,3 procent) och Väl godkänt (39,3/31,9 procent) medan det enbart är flickor som har fått betyget Mycket väl godkänt (8,5 procent). Pojkar når i större utsträckning målen än flickorna (96,4/94,8 procent). I samma statistik redovisas resultatet per SO-ämne för 4 av de totalt 51 elever som fick slutbetyg i årskurs 9, 2012. Skolan har inte kunnat ge någon förklaring till detta.

Skolans egen redovisning av satta betyg i årskurs 8 vårterminen 2012, visar att två elever inte uppnått betyget E i samtliga SO-ämnena utan fick betyget F i vardera två av de fyra SO-ämnena. Ingen elev i årskurs 8 tilldelades betyget A i något av de fyra SO-ämnena.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med Skolinspektionens ämnesgranskningar är att belysa och bedöma om undervisningen överensstämmer med läroplanens och kursplanernas mål och riktlinjer och om undervisningen bedrivs på ett effektivt sätt, det vill säga bidrar till att elevernas kunskaper utvecklas så långt som möjligt inom ramen för givna mål.

I denna granskning riktas särskilt fokus mot arbetet med att ge eleverna förutsättningar att utveckla de förmågor som kursplanerna i SO-ämnena syftar till samt hur undervisningen i SO-ämnena är organiserad så att eleverna får möjlighet att uppfatta större kunskapsområden. I granskningen är följande preciserade frågeställningar centrala:

Inriktas undervisningen mot att låta eleverna utveckla ämnesspecifika förmågor?

Använder lärarna undervisningsmaterial som stimulerar eleverna att utveckla ämnesspecifika förmågor?

Följer skolan systematiskt upp hur undervisningen utvecklar elevernas användning av de ämnesspecifika förmågorna?

Får elever som riskerar att inte nå de grundläggande kunskapskraven i SO-ämnena den särskilda stöd som de har rätt till?

Förekommer ämnesövergripande undervisning inom ramen för SO-ämnena?

Förekommer samordning av undervisningen mellan SO-lärare och/eller mellan SO-lärare och lärare i andra ämnen?

Utöver ovanstående frågeställningar granskas även allmänna undervisningskvaliteter. Granskningen genomförs genom att följande aspekter på undervisningens kvalitet belyses:

Trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö

Tydlighet i mål och innehåll

Individanpassning, stöd och utmaningar

Återkoppling och reflektion över lärandet

Metod och material

Valet av metoder utgår från det övergripande syftet med ämnesgranskningar och den aktuella granskningens frågeställningar samt aspekter på allmänna undervisningskvaliteter. De observationsscheman, elevenkäter och intervju guider som används har utarbetats med utgångspunkt i forskning, Skolinspektionens tillsyn och kvalitetsgranskningar, skollagen och Lgr 11 (läroplan och kursplanerna i de samhällsorienterande ämnena). Nedan beskrivs de metoder som kompletterar och förstärker varandra för att besvara projektets frågeställningar.

Dokumentstudierna ger en inblick i skolans organisation och arbete med SO-ämnena. Resultat från elevernas betygsresultat i SO-ämnena, lärarnas utbildning och kompetensutveckling, hur skolan arbetar utifrån styrdokumentet när det gäller SO-undervisningen, vilka undervisningsmaterial, övningar, uppgifter och prov lärarna använder sig av samt hur man systematiskt arbetar med att följa upp, utvärdera och utveckla SO-undervisningen undersöks genom dokumentstudier. Dokumentstudierna förbereder även inspektörerna för skolbesöket och ger underlag för att ställa frågor.

Genom strukturerade lektionsobservationer granskas undervisningens kvalitet när det gäller arbetet med att skapa förutsättningar att stimulera eleverna att utveckla ämnesspecifika förmågor samt skapa allmänna undervisningskvaliteter. Klassrumsobservationer är en viktig metod för att kunna se samspelet mellan lärare, elev och lektionens innehåll. Observationerna ger underlag för att besvara projektets frågeställningar men också hur läroplanens och kursplanens mål och riktlinjer avspeglas i undervisningen. Varje observerad lektion bedömdes utifrån flera olika aspekter av kvaliteten på undervisningen. För varje aspekt finns en eller flera bakomliggande indikatorer vilka konkretiseras i ett observationsschema i form av goda exempel. Bedömningen av varje kvalitativ aspekt är ett snittvärde av bedömningen av aspektens indikatorer i undervisningskvaliteterna, dvs. av de som varit möjliga att observera under den aktuella lektionen. Indikatorerna bedöms på en skala 1-4: 1=i mycket låg grad eller inte alls, 2=i ganska låg grad, 3=i ganska hög grad, 4=i mycket hög grad. Om en indikator inte gick att värdera eller inte var relevant i sammanhanget för en aspekt bedömdes den inte.

Läraren ska i förväg ge observatörerna uppgifter om vilket elevsammansättningen i klassen och uppgifter om det finns elever i klassen som riskerar att inte nå kunskapskraven i ett eller flera SO-ämnen samt om det finns åtgärdsprogram upprättade för elever som riskerar att inte nå kunskapskraven och om det finns elever i klasserna som har funktionsnedsättningar. Under lektionsobser-

vationerna värderas ett antal kriterier, kopplade till kunskapskraven, som kan anses vara värderas som goda exempel på positiva exempel på ämnesspecifika förmågor. Allt detta inom ramen för SO-ämnenas centrala innehåll. Observationerna av hela lektioner utförs av två inspektörer som under lektionen för löpande anteckningar. I direkt anslutning till lektionen fyller inspektörerna i ett observationsschema. I samband med klassrumsobservationerna intervjuas undervisande lärare efter lektionen, eller efter en serie av lektioner inom ett sammanhållet ämnesområde, utifrån en frågeguide. Observationerna är också ett underlag för elev- och lärarintervjuerna.

Intervjuer med elever, lärare och rektor ger tillsammans med övriga metoder en helhetsbild av SO-undervisningen i skolan av de faktorer som kan ha betydelse för lärandet. Frågor om undervisningsstrategier, syfte/kunskapskrav, centralt innehåll, stöd och stimulans, samverkan och samordning av undervisningen, kompetens och erfarenhet samt hur skolan systematiskt planerar, genomför och utvecklar undervisningen i SO-ämnena är viktiga för att komplettera det inspektörerna sett i undervisningen och i dokumenten. Såväl elever som lärare och rektor kommer att, vid intervjuerna, få besvara frågor utifrån ett frågeformulär. Samtliga lärare som undervisar elever i årskurserna 7–9 i de samhällsorienterande ämnena på aktuell skola intervjuas i en gruppintervju. Elever till intervjuerna väljs ut från de klasser som observeras. Både pojkar och flickor ska ingå. Medverkan är frivillig.

Elevenkäter ska ses som en metod att få kompletterande svar på de centrala frågeställningarna. Enkäterna kan ge exempel på vilka förmågor eleverna får möjlighet att utveckla i SO-undervisningen, om undervisningen sker utifrån elevernas erfarenhet, intresse och behov samt om eleverna får stöd, stimulans och utmaningar i sitt lärande. Dessutom kan det ge en bild av om svaren skiljer sig åt mellan pojkar och flickor. Webbenkäten genomförs innan skolbesöket och omfattar samtliga elever i årskurserna 7-9 i varje skola. Enkäter till lärare och rektor används inte.